

ผังวัดหลวงในล้านนาที่รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาลังกาวงศ์ :
แนวคิดด้าน จักรวาลวิทยาและสถาปัตยกรรม
Lanna Royal Monastery Layouts under Sri Lankan Theravada:
Cosmological and Architectural Concepts

พระพงษ์ระวี อุตตรภทโท

พระครูสิริธรรมเมธี, พระมหาวรพงษ์ วรวิโส

พระมหาเจริญ กตปญโญ, พระจตุพร อดิเมโท

Phra Phongrawee Uttarabaddho

PhrakruSiridhrammedhi, Phramaha Worapong Warawongso

Phramaha Charoen Katapaño, PhraJatuporn Atimetho

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus

Corresponding Author E-mail: uttarapaddho@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งนำเสนอแนวคิดและเอกลักษณ์ในการวางผังวัดหลวงในล้านนาที่รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาลังกาวงศ์ โดยได้นำเสนอภูมิหลังพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในล้านนาเพื่อให้เห็นความร้อยเรียงเชื่อมโยงของประวัติศาสตร์ศาสนาและศิลปกรรมอันส่งผลสืบเนื่องกัน จากการศึกษาพบว่าวัดหลวงในล้านนา มักมีการประดิษฐานพระบรมธาตุสำคัญที่มีกัณฑ์อัญเชิญมาแต่ลังกาไว้ปตามคตินิยมในนิกายลังกาวงศ์ ส่งผลให้การออกแบบสถาปัตยกรรมเหล่านี้มีความเฉพาะตัวขึ้นมาก มีแนวคิดและรายละเอียดต่างจากวัดในนิกายเดิม มีการสร้างแนวแกนหลักชัดเจนซึ่งมักประดิษฐานวิหาร เจดีย์ แนวแกนรองสำหรับอาคารอื่นๆเช่นวิหารทิศ มีการแบ่งพื้นที่ใช้สอย พุทธาวาส สังฆาวาสชัดเจนเกิดความนิยมวางผังวัดขนาดใหญ่ตามคติสังฆาวาสคฤหาสน์พุทธาวาสกลาง การออกแบบพื้นที่เหล่านี้ล้วนแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงไปสู่แนวคิดตามหลักธรรมพุทธศาสนา และคติจักรวาลวิทยา ความเชื่อเรื่องผิอารักษ์และเรื่องเหนือธรรมชาติ แฝงอยู่ด้วย ผสมผสานเป็นความเชื่อและโลกทัศน์จนก่อเกิดเป็นงานสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนาลังกาวงศ์ล้านนา

คำสำคัญ: พังวัดหลวงล้านนา, พุทธศาสนาลังกาวงศ์, จักรวาลวิทยาล้านนา, คติ 4 สังฆาวาส

Abstract:

This paper aims to present the conceptual underpinnings and singular attributes of the spatial organization of royal monasteries (Wat Luang) in Lanna, which were subject to the impact of Sri Lankan Theravada Buddhism. Prior to an examination of the architectural facets, a contextualization of Sri Lankan Theravada Buddhism is furnished to demonstrate the interconnectedness of religious history and artistic production, and their consequent impact.

Empirical observation indicates that royal monasteries in Lanna adhering to the Sri Lankan Nikaya (sect) frequently enshrine significant relics of the Buddha, commonly originating from Sri Lanka. This has substantially modulated the distinctiveness of their architectural configuration, differentiating them conceptually and in detail from monasteries of the indigenous Nikaya. These monastic complexes manifest a discernible primary axis, typically featuring the Viharn (assembly hall) and the Chedi (stupa), alongside a secondary axis accommodating supplementary structures such as the Viharn Thit (subsidiary hall). The operational zones are explicitly demarcated into the Buddhawat (sacred precinct) and the Sangkhawat (monastic residential precinct). Furthermore, the prevalence of the quadripartite Sangkhawat concept overseeing the central Buddhawat is evident.

The spatial design of these sites symbolically articulates fundamental Buddhist tenets, cosmology, and the integrated beliefs in tutelary spirits and the supernatural (animism). This amalgamation of beliefs and worldviews has engendered the unique architectural and artistic expressions intrinsic to Lanna's Sri Lankan Theravada Buddhism.

Keywords: The spatial organization of royal monasteries (Wat Luang) in Lanna, Sri Lanka Theravada Buddhism, Lanna Cosmology, The quadripar

tite Sangkhawat concept

บทนำ

การศึกษางานสถาปัตยกรรมกรรมล้านนาที่ได้รับอิทธิพลจากนิกลายลังกาวงศ์นั้น ควรเริ่มจากการทำความเข้าใจที่มาที่ไปของแหล่งอิทธิพลแนวคิด การเข้ามาของลังกาวงศ์ใน ล้านนา อันจะส่งผลให้การศึกษาในประเด็นนี้เป็นไปได้ง่ายขึ้น โดยในเนื้อหาของบทความนี้จะ นำเสนอไปตามลำดับได้แก่ กำเนิดพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในลังกาทวีป จนเผยแพร่เข้าสู่ครรัฐใน ดินแดนสุวรรณภูมิแล้วเข้ามาสู่อาณาจักรล้านนา เพื่อที่จะปูพื้นฐานความเข้าใจในการวิเคราะห์ สถาปัตยกรรม

จากการศึกษาด้านานทั้งฝ่ายลังกาวงศ์ และตำนานล้านนา มักพบว่าในทุกครั้งเมื่อ เกิดการสืบศาสนา เป็นที่ชัดเจนว่าต้องนำแนวคิดคำสอนคัมภีร์ที่เชื่อว่าบริสุทธิ์ดั้งเดิมติดมาเผยแพร่ด้วย แต่อีกสิ่งหนึ่งที่เป็นรูปธรรมชัดเจน คือพระบรมธาตุ เป็นพุทธสรีระ ซึ่งเป็นจุดสังเกต พระศาสดา ในวัฒนธรรมสายลังกาวงศ์ถือว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญมากเช่นเดียวกัน (พระพงษ์ระวี โหลิมชัยโชติกุล, 2563: 158) การสถาปนาวัดหลวง วัดหลักในนิกลายจึงต้องเป็นที่ประดิษฐาน พระบรมธาตุที่อัญเชิญมาแต่ลังกาทวีป ประการท่ายคือพระพุทธรูปปฏิมากรสำคัญ ทั้งสามสิ่ง เหล่านี้ มักเป็นสิ่งที่สมณทูตอัญเชิญกลับมาทุกครั้งในการไปสืบศาสนา เมื่ออัญเชิญกลับมา แล้ว จึงก่อเกิดเป็นระบบการประดิษฐาน เกิดงานศิลปกรรมที่ต้องรองรับปูชนียวัตถุเหล่านี้ให้ เหมาะสม ปูชนียวัตถุที่ได้รับจากการสืบศาสนา ไม่ว่าจะเป็นต้นพระศรีมหาโพธิ์ พระบรมธาตุ และพระพุทธรูปปฏิมา ย่อมก่อให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องสร้างงานสถาปัตยกรรมเฉพาะ เพื่อ ประดิษฐานสิ่งเหล่านี้ ด้วยความเป็นนิกลายลังกาวงศ์ ที่สืบศาสนามาแต่ลังกาทวีป จึงมีระบบคิด วินัย และข้อปลีกย่อยแตกต่างจากนิกลายเดิม จึงทำให้งานสถาปัตยกรรมเหล่านี้มีความเฉพาะ ตัวขึ้นมากด้วย “วัด” บางครั้งเรียก “อาวาส” หรือ “วิหาร” หมายถึง สถานที่อันควรแก่ การ ประดิษฐานแห่งพระไตรรัตน์ะ หรือองค์ประกอบอันเป็นที่พึ่งทางพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เป็นศูนย์รวมแห่งความเชื่อความศรัทธา ของพุทธศาสนิกชน (วรลัญจน์ บุญยสุรัตน์, 2565: 175) ในด้านกายภาพ วัดอาจประกอบไปด้วยพระอุโบสถ วิหาร เจดีย์ รวมทั้งมีพื้นที่สำหรับพระภิกษุสงฆ์อยู่อาศัยคือสังฆาวาส ส่วนด้านนามธรรม วัดย่อมหมายถึงสถานที่อันบริสุทธิ์ เพื่อกระทำบุญอันประเสริฐแห่งการเผยแพร่พระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า รวมถึงองค์ความรู้ต่างๆ สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมภายในวัด ล้วนแสดงออกเชิงสัญลักษณ์

ที่เชื่อมโยงไปสู่แนวคิดและการปฏิบัติที่เป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนา นั่นคือ นิพพาน นอกจากนี้ยังพบว่ามีความเชื่อและแนวคิดด้านวัฒนธรรมอื่น ๆ ผสมผสานเข้ามาเป็นส่วน หนึ่งในพื้นที่วัฒนธรรมล้านนาด้วย เช่น ความเชื่อเรื่องผีและเรื่องเหนือธรรมชาติ (animism) ตลอดจนคติความเชื่อเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโลกและจักรวาลหรือที่เรียกว่า จักรวาลวิทยาซึ่งเป็นความเชื่อและโลกทัศน์ มาผสมผสานจนก่อเกิดงานศิลปกรรมอันเนื่องในศาสนาประเภทต่างๆ

วัดหลวงในล้านนาหลายวัดที่สร้าง และบูรณะในช่วงที่นิกายลังกาวงศ์แบ่งบานขึ้นตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่20-21 อาทิเช่นวัดพระสิงห์ วัดพระธาตุดอยสุเทพ วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง วัดเหล่านี้ล้วนมีแผนผังที่สื่อถึงนัยยะคติจักรวาลและแนวคิดที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการวางผังวัดในลังกาทวีป ดังจะได้นำเสนอเป็นลำดับไป

พุทธศาสนาลังกาวงศ์ในลังกาทวีป

มูลเหตุการณเกิดพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทที่ประดิษฐานในลังกาทวีปนั้น เกิดในราวพุทธศตวรรษที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราชทรงพยายามที่จะจัดการคณะสงฆ์ฝ่ายวัชชีบุตร พระเจ้าอโศกมหาราชโปรดให้กระทำให้สังคายนาพระธรรม และทรงชำระสมณวงศ์ให้บริสุทธิ์ตามแบบเถรวาท แล้วโปรดให้จัดส่งคณะพระเถระให้ไปเผยแผ่พระสัทธรรมในนานาประเทศ 9 สาย สมณทูตสายพระมหินทรมหาเถระ พร้อมคณะได้อัญเชิญพระพุทธรูปไปประดิษฐานยังลังกาทวีปขณะนั้นตรงกับรัชสมัยพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ (พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, 2553: 160) ในระยะแรกชาวลังกานับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 8 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 9 พระพุทธศาสนาในลังกาแยกออกเป็น 3 สำนัก คือ สำนักมหายาน สำนักกัณยคีรีวิหาร(ผสมผสานนันทยาน) และสำนักเชตวันวิหาร เกิดปัญหาความแตกแยกไม่สมานสังวาส จนเมื่อพระเจ้าปรักรมพาหุที่ 1 ครองราชย์ในปี พ.ศ. 1708 ดำริว่าคณะมหาวิหารเป็นสำนักดั้งเดิมตั้งแต่ครั้งสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช คณะนี้คงจะมีความบริสุทธิ์มากกว่าคณะอื่นๆ จึงโปรดเกล้าฯให้มีการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท โดยทรงเลือกอุปถัมภ์สำนักมหายาน มีการสังคายนาคณะสงฆ์ครั้งใหญ่ เข้าใจว่าในกาลครั้งนั้นคงอาจรวมนิกายทั้งสาม (สันติ เล็กสุขุม, 2549: 25) โดยมีลักษณะอย่างมหาวิหารเป็นใหญ่ ทรงโปรดให้คณะสงฆ์มหาวิหารอันมีพระมหากัสสปเถระกับคณะสงฆ์ฝ่ายมหายานกว่าพันรูปแปลอรรถกถา ฎีกาอันเป็นภาษาสิงหลแปลถ่ายออกเป็นภาษามคธ ถือว่าเหตุการณ์ครั้งนี้ เป็นการสังคายนาพระ

ไตรปิฎกครั้งสำคัญ จากนั้นทรงจัดวางระเบียบปฏิบัติ ดูแลอาจารย์พระสงฆ์ รับข้อพิพาทในสังฆมณฑลให้เรียบร้อย ตั้งแต่นั้นมาพระสงฆ์ลังกาจึงนิยมศึกษาปริยัติธรรมด้วยภาษามคธียชาฎาพระธรรมวินัย สามารถรจนาคัมภีร์อรรถกถา ฎีกาต่างๆ ด้วยว่าพระมหากษัตริย์ลังกาก็ทรงปฏิบัติพระองค์เป็น “ธรรมราชา” โดยการค้าชูพระศาสนาเช่นเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราช ทำให้พระกิตติศัพท์เลื่องลือออกไป

พุทธศาสนาลังกาวงศ์ สู่ดินแดนสุวรรณภูมิ

เหตุการณ์ที่พระเจ้าปรักรัณมพาหุที่ 1 ทรงอุปถัมภ์สังคายนาจัดการการพระศาสนาครั้งนี้เลื่องลือไปยังนานาประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา จึงมีพระสงฆ์ในดินแดนประเทศพม่า มอญ ไทย และเขมร สนใจพุทธศาสนาลังกาวงศ์เดินทางไปสืบศาสนายังลังกาทวีปเพื่อที่จะศึกษาพระพุทธานุสสาที่ปรับปรุงใหม่ และจะนำมาเผยแผ่ข้อประพฤติและข้อธรรมในดินแดนประเทศของตน แต่พระสงฆ์ลังกาทวีปมักรังเกียจสมณวงศ์ต่างถิ่นว่าเป็นผู้มีปริศนาคติตั้งตน จึงให้พระสงฆ์เหล่านั้นอุปสมบทใหม่ เพื่อให้เกิดความแน่ใจว่าพระสงฆ์ที่มาใหม่เหล่านั้นได้ทำการอุปสมบทถูกต้องตามวิธีการในพระวินัยและพุทธบัญญัติ (ประพัฒน์; ตรีนรงค์, 2500: 8) ครั้นพระสงฆ์เหล่านั้นได้ศึกษาพระศาสนาในลังกาทวีป มีภูมิรู้ ภูมิธรรมตามสมควรแล้วจึงเดินทางกลับไปเผยแผ่พระศาสนาในบ้านเมืองของตน

กิตติศัพท์ครั้งนี้เลื่องลือไปยังนานาอาณาจักร ใน พ.ศ. 1723 พระเจ้านรปติสทธิอาราธนาพระมหาเถระอุตรระชีวะมหาสังฆนายกและคณะไปสืบศาสนาลังกาทวีปโดยครั้งนั้นมีเด็กมอญชาวเมืองพลิมถวายตัวเป็นศิษย์แล้วบวชเป็นสามเณรได้นามว่า “ฉปัญ” ตามไปด้วย เมื่อพระมหาเถระจะเดินทางกลับได้ให้สามเณรฉปัญอยู่ที่ลังกาทวีปต่อเพื่อให้ศึกษาพระธรรมยิ่งขึ้น จนได้อุปสมบทในสำนักมหายาวาร พ.ศ. 1733 จึงได้กลับมายังพม่าพร้อมชักชวนพระเถระอื่น ๆ มาด้วยอีก 4 รูป เพื่อความสะดวกในการกระทำสังฆกรรมประกอบด้วย พระเจ้านรปติสทธิก็ทรงโปรดกระทำอุทกเขปสีมา ต่อเรือขนานถวายพระเถระทั้ง 5 เพื่อทำการอุปสมบทกุลบุตรในแม่น้ำอิรวดี คณะสงฆ์ลังกาวงศ์เจริญรุ่งเรืองอยู่ในพม่านับแต่นั้นเป็นต้นมา กาลต่อมาพระราหุลเถระพระสงฆ์ชาวลังกาได้เดินทางไปยังเมืองนครศรีธรรมราชแล้วลาสิกขาบทที่นั่น (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2563: 78) ในปี พ.ศ. 1874 คณะสงฆ์จากรัฐมอญ 12 รูป นำโดยพระมหาเถระอนุมิตจากเมืองพัน(เมืองเกาะตะมะ) รวมตัวกันเพื่อเดินทางไปยังลังกาทวีปเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย เมื่อถึงเกาะลังกาแล้วจึงได้ไปบวชแปลง และอยู่ศึกษาธรรมที่สำนักมหายาวาร

วัดอุทุมพรคีรี เมื่อเดินทางกลับมายังเมืองพัน พระมหาเถระอนุมิตได้ตั้งวัดอรัญวาสีขึ้น มีการติดต่อกับวัดอุทุมพรคีรีในลังกาทวีปอย่างเนื่องๆ ต่อมาท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุทุมพรบุปผมหาสวามี พระภิกษุคณะนี้มีวัตรปฏิบัติอันดีงาม ทำให้เป็นที่เลื่อมใสจนมีพระสงฆ์จากเมืองต่าง ๆ เข้ามาศึกษาปฏิบัติในสำนักแห่งนี้เป็นจำนวนมาก

พุทธศาสนาลังกาวงศ์ในนครศรีธรรมราช

พุทธศาสนาลังกาวงศ์ได้เผยแผ่เข้ามายังนครศรีธรรมราชในราวพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นเหตุเกี่ยวข้องกับพระราหุลเถระหนึ่งในกลุ่มพระเถระ 5 รูปในคณะพระฉัพภะกัณโฑกำหนดอยากจะสึก แต่พระเถระอีก 4 รูปทักท้วงไว้ว่าครั้นถ้าจะสึกที่เมืองพุกาม คนทั้งหลายจะดูหมิ่น สิ้นนับถือเอาได้ จึงแนะนำให้ท่านพระราหุลเถระหลบไปลาสิกขาในที่อื่น ท่านจึงได้เดินทางมายังเมืองนครศรีธรรมราช กษัตริย์เมืองนครศรีธรรมราชตั้งให้พระราหุลเถระเป็นราชครู ครั้นท่านสึกเป็นคฤหัสถ์ที่ฐานะพระราชครู อยู่ครองเรือนในนครศรีธรรมราช แต่นั้นมาพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์คงตั้งมั่นและเจริญรุ่งเรืองอยู่ในดินแดนภาคใต้ โดยเฉพาะ ที่แคว้นนครศรีธรรมราช สืบมาดังจะเห็นได้จากรูปแบบของพระมหาธาตุุนครศรีธรรมราชมีรูปทรงระฆังคว่ำข้างล้อมอย่างเจดีย์ลังกาคัลยาสุวรรณาเจดีย์ที่พระเจ้าพุทธคามณิภัยทรงสร้าง (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2563: 122) พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์จากเมืองนครศรีธรรมราชนี้เอง ที่ได้เผยแผ่ไปยังดินแดนใกล้เคียง โดยเฉพาะที่แคว้นสุโขทัยและอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาในเวลาต่อมา

พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในนครสุโขทัย

เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 18 นครรัฐสุโขทัยในระยะแรกสถาปนาขึ้นบนถ้ำพุนคร ศาสนาแบบมหายานอิทธิพลเขมร ดังปรากฏหลักฐานเป็นศาสนสถาน และรูปเคารพในคติมหายาน ต่อมาในช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 18 หลังจากการขับไล่ขอมสบาดโขลญลำพงแล้วได้มีการสถาปนาราชวงศ์พระร่วง การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ส่งผลต่อคติความเชื่อทางศาสนาด้วย อีกทั้งในห้วงระยะเวลาดังกล่าวลังกาวงศ์จากนครศรีธรรมราชน่าจะแพร่เข้ามายังสุโขทัยแล้ว ในศิลาจารึกหลักที่ 1 กล่าวว่า พ่อขุนรามคำแหงได้นิมนต์พระสงฆ์ ปุครุ มหาเถระจากเมืองนครศรีธรรมราชมาสู่โขทัยรวมทั้งสร้างวัดอรัญญิกด้วย ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 20 พระมหาเถระศรีศรัทธาราชจุฬามณีได้จาริกแสวงบุญเดินทางไปยังลังกาทวีปและนำพุทธศาสนาลังกาวงศ์กลับมาเผยแผ่ยังแคว้นสุโขทัยอีกครั้ง ท่านยังได้นำเอาพระบรมธาตุลังกามา

บรรจุไว้ในเมืองสุโขทัยอีกด้วย จึงปรากฏมีอิทธิพลของศิลปะลังกาปะปนอยู่ในศิลปะสุโขทัยเป็นอย่างมาก (ประเสริฐ ณ นคร, และปวงคำ ตั้ยเขียว, 2562: 40) กาลต่อมาในรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาลิไท พระสงฆ์สองรูปนามว่า พระอโนมทัสสีและพระสุนนเถระ ได้เดินทางไปยังเมืองเมาะตะมะแล้วบวชญัตติใหม่ในสำนักของพระอุทุมพรบุปผามหาสวามี ครั้นอยู่ศึกษาพุทธศาสนาในสำนักนั้นจนจบแล้ว ท่านจึงเดินทางกลับสุโขทัย (พระพุทธรูปและพระพุทธรูป, 2553: 316) พ.ศ. 1912 พระสุนนเถระได้เดินทางไปนครเชียงใหม่ตามคำอาราธนาของพญาเกือนา พร้อมนำเอาคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ไปด้วยครบ 5 รูป เพื่อสามารถที่จะอุปสมบทกุลบุตรตามธรรมวินัยได้ด้วย ในราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 20 ได้มีพระภิกษุนครเชียงใหม่กลุ่มหนึ่งรวมตัวกันเดินทางไปสืบศาสนาที่ลังกาทวีป ในการเดินทางกลับได้เผยแพร่ลังกาวงศ์ตามนครต่าง ๆ หลายแห่ง เช่น ที่กรุงศรีอยุธยา ศรีสัชชาลัย และสุโขทัย คณะสงฆ์นั้นได้จำพรรษาอยู่ที่เมืองสุโขทัยแล้วจึงเดินทางกลับถึงเชียงใหม่ในพ.ศ. 1973 น่าจะเป็นลังกาวงศ์ระลอกสุดท้ายที่เข้ามาประดิษฐานสุโขทัย (พระรัตนปัญญาเถระ, 2504: 108)

พุทธศาสนาลังกาวงศ์สู่ล้านนา

พุทธศาสนา ในอาณาจักรล้านนากายพื้นเมืองเดิม

พุทธศาสนาแบบหริภุญชัยมีการพัฒนารูปแบบศิลปะผสมผสานจากวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่หริภุญไชยสัมพันธ์ด้วย เช่น วัฒนธรรมทวารวดีในเขตภาคกลาง วัฒนธรรมเขมรจากละโว้ และวัฒนธรรมปาละ-พุกามจากพม่า เป็นต้น หลักฐานจากการขุดค้นทางทิศใต้ของตัวเมือง คือ บริเวณวัดประตูลี้ ซึ่งเป็นแหล่งชุมชนและศาสนสถานที่สำคัญ กำหนดอายุไม่เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 16 ทั้งยังเป็นเมืองที่มีการอาศัยอย่าง ต่อเนื่องและได้เจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดราวพุทธศตวรรษที่ 17-19 (ผาสุก อินทราวุธและคณะ, 2536: 245) มีความนิยมประดิษฐานพระมหาธาตุไว้กลางเมือง มีความชัดเจนว่าสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอภัยมหาราช ราวพุทธศตวรรษที่ 16 มีสร้างขึ้นก่อนการก่อตั้งอาณาจักรล้านนา ภายหลังจากพระญามังรายยึดครองเมืองหริภุญไชยแล้ว โปรดให้อ้ายฟ้ากับมหาเถระดูแลบ้านเมืองและบูรณะพระธาตุหริภุญไชยต่อไป ส่วนพระองค์ทรงสร้างเวียงกุมกามขึ้นใหม่เมื่อแรกสร้างความในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ได้กล่าวถึง เจดีย์กู่คำ เจดีย์และวิหารวัดกานโถม โดยมีสาเหตุที่สร้างเพื่อแก้คำบนบาน (คณะอนุกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 2538: 26-30) เช่นเดียวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามพื้นฐานความเชื่อในการกราบไหว้บูชาและบนบานสิ่งเหนือธรรมชาติทั้งปวง การ

นับถือภูติผี วิญญาณ จนกระทั่งอิทธิพลของพุทธศาสนาจากดินแดนที่เจริญรุ่งเรืองมาก่อนแผ่ขยายเข้ามา เช่นจากอาณาจักรหริภุญชัย อาณาจักรหงสาวดี เป็นต้นความเชื่อเหล่านี้ได้ผสมผสานกันทั้งผีและพุทธซึ่งมีพิธีกรรมต่าง ๆ หลงเหลือจนถึงปัจจุบัน การเข้ามาของพุทธศาสนาในกับความเชื่อดั้งเดิมในล้านนาสามารถเชื่อมโยงเข้าหากันบนพื้นฐานของพุทธศัคมวัฒนธรรม

พุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนากายสวนดอก

ก่อนหน้านั้นพุทธศาสนาในช่วงเริ่มตั้งอาณาจักรล้านนาถึงสมัยพญาผายูเป็นพุทธศาสนาที่สืบทอดมาจากหริภุญไชย ผสมผสานความเชื่อแบบผีดั้งเดิม เหตุการณ์สำคัญในรัชสมัยพญาเกือนา (พ.ศ.1894-1924) รับพุทธศาสนิกายลังกาวงศ์จากสุโขทัย โดยพระองค์มีพระราชประสงค์ให้มิคณะภิกษุฝ่ายอรัญวาสีในนครเชียงใหม่ จึงส่งคณะทูตไปยังสำนักพระอุทุมพรบุบผามหาสวามีที่เมืองเมะตะมะ ซึ่งพระอุทุมพรบุบผามหาสวามีก็ได้อนุญาตให้พระอานนทเถรศิษย์มายังเมืองเชียงใหม่ แต่พระอานนทเถรยังไม่ได้รับฉันทานุญาตให้กระทำสังฆกรรมได้ทั้งหมด พญาเกือนาจึงทรงส่งคณะทูตไปสุโขทัยในรัชสมัยพญาลิไท ถึงสองครั้งเพื่ออาราธนาพระสุมนเถระให้มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา จนกระทั่งใน พ.ศ. 1912 พระสุมนเถระจึงได้รับนิมนต์และเดินทางมายังล้านนาพร้อมทั้งนำ พระบรมสารีริกธาตุที่ท่านขุดพบจากเจดีย์ร้างเมืองบางขลัง ซึ่งเป็นเมืองโบราณตั้งอยู่ระหว่างสุโขทัยกับศรีสัชนาลัยมาด้วย (ประเสริฐ ณ นคร, และปวงคำ ต้อยเขียว, 2562: 140)

ภาพที่ 1 เวียงสวนดอก ห่างจากตัวเวียงเชียงใหม่ 500 คันธู
ที่มา: หจข.

พญากือนาทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระสุมนเถระมาก ครั้งนั้นกษัตริย์เมืองเชียงใหม่ได้เสด็จลงมารับที่ตำบลแสนข้าวห่อ จากนั้นจึงอัญเชิญพระสุมนเถระให้จำพรรษาอยู่ที่วัดพระยืน ตำนานกล่าวว่าพญากือนาอาราธนาพระนิกายเดิมให้บวชใหม่ในลัทธิลังกาวงศ์และได้บูรณะมหาเจดีย์วัดพระยืนใหม่สร้างพระพุทธรูปยืนรวมเป็น 4 องค์ เมื่อออกพรรษาแล้วพญากือนาได้นิมนต์พระสุมนเถระมาเชียงใหม่ ในพ.ศ.1914 พญากือนาทรงสร้างวัดบุปผารามเพื่อเป็นที่จำพรรษาของพระสุมนเถระ คณะสงฆ์ที่สืบต่อมาจากพระสุมนเถระนี้ต่อมาเรียกว่าบุปผวาสีคณะหรือชาวเจ้าสวนดอก ทรงทำพิธีสถาปนาพระสุมนเถระขึ้นเป็นสังฆราชา ต่อมาในปีพ.ศ.1916 พญากือนาได้สร้างเจดีย์วัดสวนดอกให้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่พระมหาสุมนเถระนำมาถวาย ส่วนพระบรมธาตุอีกองค์หนึ่งนั้นโปรดเกล้าฯให้สร้างพระธาตุประดิษฐานไว้ที่ดอยสุเทพ ส่งผลให้นครเชียงใหม่กลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระธรรมวินัย แทนนครหริภุญชัย เวียงสวนดอกที่ประดิษฐานพระธาตุ ก็เป็นไปตามคติอริยวาสัลังกาวงศ์ คือห่างจากตัวเมืองชั่ว 500 คันธู ในภาพถ่ายเก่ายังคงปรากฏข้างล้อมที่ฐานเจดีย์ และเจดีย์ราย

ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ อันเป็นหลักฐานเกี่ยวเนื่องกับลัทธิลัทธิไสยศาสตร์อย่างชัดเจน พระมหาสุมนเถระจำพรรษาอยู่ที่วัดสวนดอกตลอดตราบถึงกาลมรณภาพในปีพ.ศ.1932 หลังจากที่ได้พญาเกื่อนาลิ้นพระขนม พญาแสนเมืองมาราชบุตรครองราชย์ ทรงเริ่มสร้างเจดีย์หลวงราชกฤดาการหรือภูหลวง (พ.ศ.1934) เพื่ออุทิศพระราชกุศลถวายพญาเกื่อนา ซึ่งไม่แล้วเสร็จในรัชสมัยของพระองค์ นอกจากนี้ยังทรงห่มจีวรพระธาตุหริภุญไชยด้วยแผ่นทองคำหนักสองแสนหนึ่งหมื่น การก่อสร้างศาสนสถานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าสภาพล้านนาในสมัยพญาแสนเมืองมา ล้านนาคงมีความเจริญรุ่งเรืองมีเศรษฐกิจอยู่ในขั้นดี และการขยายอำนาจสู่อาณาจักรสุโขทัยก็บ่งชี้ว่าล้านนามี กำลังเข้มแข็งในระดับหนึ่งแล้ว

พระสงฆ์ในสายสวนดอกก็ได้รับการยกย่องในสังคมสูงชันเช่นกัน นับตั้งแต่สมัยพญาเกื่อนาเป็นต้นมา ได้พบหลักฐานว่า พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับฝ่ายอาณาจักรมาก และเข้ามาเกี่ยวข้องในทางโลกมากขึ้น เช่น ทรัพย์สินเงินทอง ข้าวของ ไร่นา ที่มีผู้อุทิศให้แก่พระศาสนา บทบาทของพระสงฆ์จะมีบทบาทเกี่ยวข้องกับบ้านเมืองในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะในด้านการเมืองและการศึกษา พระสงฆ์ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพิพากษาคดีร่วมกับขุนนาง และในบางครั้งยังมีบทบาท ในการว่ากล่าวตักเตือนพระมหากษัตริย์ในกรณีที่เกิดประพฤติดนไม่ถูกต้องอีกด้วย ซึ่งเป็นเหตุหนึ่งของความเสื่อมนิยมในคณะสงฆ์รามัญด้วยเรื่องวัตรปฏิบัติที่ย่อนยานยุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางโลกียวิสัย

ภาพที่ 2 วัดสวนดอกปรากฏเจดีย์รายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์
ที่มา หจข.

พุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนานิกายป่าแดง

ในราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 20 ได้มีความตื่นตัวในการศึกษาธรรมวินัยในหมู่พระสงฆ์ล้านนาเป็นอย่างมาก พ.ศ. 1967 รัชสมัยพญาสามฝั่งแกน จึงเกิดนิกายป่าแดง โดยพระสงฆ์ล้านนาที่อยู่ในเมืองเชียงใหม่ 25 รูป มีพระมหาธัมมคัมภีร์ พระมหาเมธีกร พระมหาญาณมณคล พระมหาสีลวงค์ พระมหาสารีบุตร พระมหารัตนกร พระมหาพุทธสาคร ฯลฯ เป็นต้น พร้อมด้วย พระสงฆ์ในแคว้นกัมโพช(ลพบุรี) 8 รูป และพระสงฆ์ชาวมอญอีก 6 รูป รวมเป็น 39 รูปรวมคณะกันเดินทางไปสืบศาสนาที่ลังกาเมื่อไปถึงได้รับการดำหนิจากพระสงฆ์ลังกาหลายประการ จึงทำให้เกิดความคลางแคลงใจในพระธรรมวินัยเดิมที่ถือปฏิบัติอยู่ คณะสงฆ์เหล่านี้ได้ขออุปสมบทใหม่ทั้งหมดโดยมีพระธรรมมาจารย์เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาสวามีวันรัตเป็นพระกรรมวาจาจารย์ บวชกันในเรื่องนานที่ทำเรื้อยาป่า แม่น้ำกัลยาณี ศึกษาวิชาทางพระพุทธศาสนา ยังโรหณชนบท ลังกาทวีป ต่อมาเกิดวิกฤตทุกภิกขุภัย จึงได้พากันเดินทางกลับมายังพระนครเชียงใหม่ และได้พาพระเถระชาวลังกามาด้วย 2 รูป คือพระมหาอุตตมปัญญาและพระวิกรมพาหุให้มาเป็นพระอุปัชฌาย์กับทั้งอัญเชิญพระบรมธาตุกลับมาบูชาด้วย เมื่อเดินทางกลับมาจากเกาะลังกาได้เผยแผ่พุทธศาสนานิกายสีหลตามเมืองต่าง ๆ เช่น กรุงศรีอยุธยา ศรีสัตนาถลัย สุโขทัย กลับถึงเชียงใหม่ใน พ.ศ. 1973 และได้มาสถาปนานิกายสีหล หรือลังกาวงศ์ใหม่สถิตที่วัดป่าแดงมหาวิหารบ้างก็เรียกว่า “สิงหปรตมทาวันนรามาธิปติ” (พระพุทธานุญ พระพุทธานุญ. 2553. 195)

ด้วยเหตุนี้ในเมืองเชียงใหม่ขณะนั้นจึงมีคณะสงฆ์อยู่ 3 สำนัก คือ สำนักพื้นเมืองเดิมที่สืบทอดมาจากเมืองหริภุญไชยมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดพระสิงห์ สำนักกรามัญหรือบุปผาวาสีแห่งวัดสวนดอก และสำนักสีหลตั้งอยู่ที่วัดป่าแดงมหาวิหาร เนื่องจากคณะสงฆ์ลังกาวงศ์สายใหม่ประพฤติดิปฏิบัติตามพระวินัยแตกต่างจากพระสงฆ์สำนักกรามัญหรือลังกาวงศ์สายเก่าทำให้ได้รับความเลื่อมใสเป็นอันมาก ชาวนครได้เห็นความแตกต่างของวัตรปฏิบัติและข้อบกพร่องต่างๆ มีการชี้ให้เห็นถึงวิลาสของพระสงฆ์ ในสำนักกรามัญ โดยเฉพาะในเรื่องของการอุปสมบทที่พระอุทุมพรบุปผามหาสวามีแห่งเมืองพัน ได้นำเอาพระพุทธรูปมานับรวมในหัตถบาสิให้ครบสงฆ์จำนวน 5 รูป แทนพระสงฆ์รูปที่มรณภาพไป แล้วทำพิธีอุปสมบทในท่ามกลางมหาสมุทร จึงถือว่าการอุปสมบทโดยวิธีดังกล่าวผิดพระวินัย ทำให้พระภิกษุกลุ่มเก่าไม่เป็นพระภิกษุอย่างสมบูรณ์ ดังนั้น พระสงฆ์ในนิกายเดิมและผู้มีความเลื่อมใสได้มาบวชใหม่ในนิกายสีหลเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างคณะสงฆ์ในเมือง

เชียงใหม่ในเวลาต่อมา ความแตกแยกของคณะสงฆ์ดังกล่าวยังโยงไปเกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง ระหว่างกษัตริย์กับขุนนางและเชื้อพระวงศ์อีกด้วย ทั้งนี้ได้มีขุนนางและเชื้อพระวงศ์กลุ่มหนึ่งที่สนับสนุนคณะสงฆ์สำนักสีหล แต่ขณะที่พระเจ้าสามฝั่งแกน กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ซึ่งทรงสนับสนุนคณะสงฆ์สำนักกราบญ เมื่อความขัดแย้งของคณะสงฆ์ทั้งสองฝ่ายมีความรุนแรงขึ้น พระเจ้าสามฝั่งแกนจึงขับไล่ คณะสงฆ์สำนักสีหลออกจากเมืองเชียงใหม่ ดังคณะสงฆ์สำนักสีหลเหล่านั้นจึงได้ไปอยู่ที่นครลำปาง ซึ่งขณะนั้นมีเชื้อพระวงศ์หรือมหาอำมาตย์เชื้อสุระหรือหมื่นโลกนครเป็นเจ้าเมือง คณะสงฆ์สำนักสีหลได้รับการสนับสนุนเป็นอันดี และยังได้รับการส่งเสริมให้เผยแผ่พระพุทธศาสนาถึงแกว่งศ์สายป่าแดงออกไปจนถึงเมืองเชียงรายและเมืองเชียงแสนได้

พญาติโลกราชทรงให้การสนับสนุนพุทธศาสนาเถรวาทนิกายสีหลป่าแดงไปทั่วราชอาณาจักร โปรดให้มีการอุปสมบทกรรมหลวงแก่กุลบุตรชาวเชียงใหม่จำนวน 500 คนที่ท่าสุวานหลวงในแม่น้ำปิง ได้โปรดให้พระมหาเมธังกรบูรณะเปลี่ยนรูปทรงพระเจดีย์มหาธาตุหรือภูเขียงใหญ่ และเสด็จออกผนวชเป็นเวลา 7 วัน มีพระมหาเมธังกรเป็นพระอุปัชฌาย์ ต่อมาจึงทรงถวายนามสมณศักดิ์แก่พระมหาเมธังกรว่าพระอดุลศักดิ์ยาธิกรณ์มหาสวามี ใน พ.ศ. 1984 โปรดให้พระมหาญาณมวงคลไปเผยแผ่พระศาสนาที่เมืองเชียงแสน และในพ.ศ. 1992 โปรดให้พระโสมจิตเถระไปเผยแผ่พระศาสนาที่เมืองเชียงตุง ทรงสถาปนาฟ้างานิสงส์การปลูกต้นโพธิ์โปรดให้นำต้นโพธิ์จากลังกามาปลูกในเขตอรัญญิกของนครเชียงใหม่ที่วัดมหาโพธารามสร้างโพธิ์บัลลังก์พร้อมเสด็จมหาสถานในสถานที่นั้น โดยสันนิษฐานว่าพระเจ้าติโลกราชต้องการให้การปลูกต้นโพธิ์เป็นที่สักการะสำคัญ อาจมีแนวคิดการสถาปนาสร้างเสด็จมหาสถานอันเป็นศิระะทวีปเป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ เพื่อประกาศความเป็นธรรมราชาของพระองค์ ทรงสนับสนุนอุปถัมภ์ให้พระภิกษุล้านนาเล่าเรียนพระปริยัติจนเชี่ยวชาญในภาษาบาลีและพระไตรปิฎกอย่างสูง จึงเกิดการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นใน พ.ศ.2020 ที่วัดมหาโพธารามใช้เวลา 1 ปี จึงสำเร็จ ซึ่งนับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 8 ของโลก การชำระพระไตรปิฎกครั้งนี้ทำให้ พระสงฆ์ทั้งสามนิกายสามารถทำสังฆกรรมร่วมกันได้ จึงทำให้ความขัดแย้งของคณะสงฆ์ฝ่ายต่าง ๆ ดังที่ผ่านมาลดลง พระไตรปิฎกฉบับที่ชำระในสมัยพญาติโลกราชถือเป็นหลักปฏิบัติของพระสงฆ์นิกายต่าง ๆ สืบมา มีการนำตำนานพระธาตุจากศรีลังกาในล้านนาทำให้เกิดการแต่งตั้งตำนานพระธาตุสำคัญแต่ละองค์ขึ้น ตามบริบทของแต่ละพื้นที่และยอมรับในฐานะพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสำคัญ หลังจากพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์แพร่หลายในล้านนาภิกษุชาวล้านนาได้ให้ความสนใจศึกษาพุทธศาสนามากขึ้นเป็นลำดับ จนในเวลาต่อมาพระภิกษุมี

ความรู้ความสามารถสูง เห็นได้จากการทำสังคายนาพระไตรปิฎกในพ.ศ. 2020 และผลงานวรรณกรรมทางพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงของพระภิกษุชาวเชียงใหม่ในสมัยพญาแก้วอาทิเช่น พระญาณวิลาสรจนาคัมภีร์สังขยาปกาสก พระโพธิรังสีรจนาจามเทววงศ์และสิทธิคนิทาน พระรัตนปัญญาเถรรจนาชินกาลมาลีปกรณ์ พระสิริมังคลาจารย์รจนาวาสสันตโรปิณี จักกาวาทิปปินี สังขยาปกาสกฏีกา และมังคลัตถทีปนี

การวางผังวัดในล้านนาที่ได้รับอิทธิพลตัวอย่างลังกาวงศ์

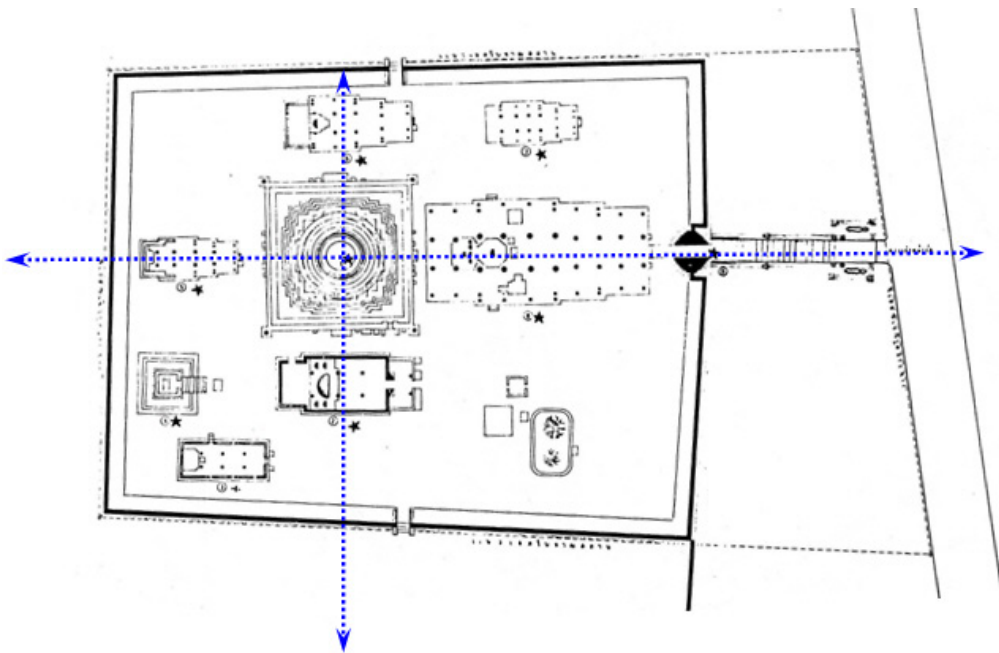
ผังวัดล้านนาให้ความสำคัญทางทิศตะวันออก ซึ่งแบบแผนการหันทิศนี้ มิได้ปรากฏในสมัยแรก ดังจะเห็นได้จากวัดในเวียงกุมกาม เช่น วัดกานโถมหันหน้าสู่ทิศตะวันตก อาจหันไปสู่เส้นทางน้ำ เช่น วัดหนานช้างและวัดปู่เบี้ยที่หันหน้าสู่เหนือ มีข้อสังเกตว่าการวางผังวิหารและอุโบสถ ล้านนาอาจได้รับอิทธิพลจากหลักการจักรวาลวิทยาจากคัมภีร์กาลจักรตันตระ ที่เป็นภูมิปัญญาดาราศาสตร์ในการทำปฏิทิน พิธีพุทธาภิเษก การ วางผัง ทักษาเมือง อาครโบรินหลายแห่งในประเทศไทยวางตัวในวันเถลิงศกของแต่ละยุคที่สร้างโดยการวางทิศไปทิศดาวที่เป็นจุดอ้างอิงวันเถลิงศกในการสร้างวัดหลวงในล้านนาเป็นการแสดงอำนาจและความมั่งคั่งของกษัตริย์และชนชั้นปกครอง(วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. 2565. 74) นอกจากนั้นขนาดของวัดได้สร้างขึ้นเพื่อให้สามารถรองรับจำนวนคนที่มาประกอบพิธีกรรมได้อย่างเหมาะสม เช่น วัดหลวงต้องรองรับผู้ตามขบวนเสด็จของกษัตริย์ได้อย่างพอเพียงจึงสร้างให้มีขนาดใหญ่ ส่วนวัดราษฎร์ได้สร้างให้มีความเหมาะสมตามจำนวนของสมาชิกในชุมชน การสร้างจักรวาลขึ้นภายในวัด จึงเกิดแก่วัดทุกแห่งในล้านนา ซึ่งมีการถ่ายทอดความหมายและความซับซ้อนในเชิงสัญลักษณ์มากมายแตกต่างกันไปตามระดับชั้นของคนทางสังคม โดยมีพระสงฆ์ ผู้รู้ในสังคม และกลุ่มช่างเป็นผู้กำหนดรูปแบบ และก่อสร้างประดับตกแต่งตามความสามารถ ตามรสนิยม และเทคนิควิธีการที่แตกต่างกันไปตามกลุ่มชน โดยมีกรอบความคิดเรื่องจักรวาลกำหนดไว้อย่างเคร่งครัด มาเปรียบเทียบกับจำลองเป็นสถานสมมุติแห่งพุทธภูมิ แม้จะยังไม่พบเอกสารโบราณที่ระบุชัดเจนศาสนสถานล้านนาใช้คติจักรวาลเป็นข้อกำหนดด้วย แต่องค์ความรู้เรื่องจักรวาลในพุทธศาสนาปรากฏในล้านนามาเป็นระยะเวลา นานกว่า 500 ปีแล้ว พบว่ามีการแต่งคัมภีร์ว่าด้วยจักรวาล คือ จักกาวาทิปปินี โดยพระสิริมังคลาจารย์ในราวช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 วัดในล้านน่ายังมีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอื่นๆ ศาสนสถานล้านนา สำหรับองค์ประกอบของศาสนสถานล้านนาที่สำคัญ ได้แก่ ชุมประตู่โขงวิหาร

โบสถ์ หอพระไตรปิฎก เจดีย์ มีรายละเอียดดังนี้ ชุ่มประตู่โขง หมายถึงประตูทางเข้าวัด มักก่อด้วยอิฐรูปโค้ง ส่วนยอดของประตูก่อเป็นชั้นลดหลั่นขึ้นไปสู่ส่วนปลายสุด สันนิษฐานว่าประตูโขงพัฒนามาจาก “ทวารโถรณะ” ของอินเดีย “โถรณะ” หมายถึงวงโค้งโขงประตูจึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงสภาวะของมนุษย์” ส่วนวิหารเป็นสถาปัตยกรรมหลักของวัดในล้านนา มักจะสร้างในแนวแกนหลักคือทิศตะวันออก-ตะวันตก ทั้งวิหารหลวงและวิหารทิศล้วนหันหน้าทางเข้า และพระประธานมาทางด้านทิศตะวันออก เป็นการเน้นย้ำความสำคัญของภาพการตรัสรู้กับแสงแรกในตอนเช้าตรู่ วิหารใช้โครงสร้างระบบเสาและคานที่เรียกว่า “ม้าต่างไหม” หลังคาวิหารซ้อนชั้นหลายชั้นลดหลั่นกันตามลำดับจากเล็กไปหาใหญ่ตามลักษณะการยกเก็จของผังอาคาร ทั้งนี้วิหารล้านนามีหลายรูปแบบตามความนิยมในแต่ละพื้นที่ อุโบสถ มีแบบแผนและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่คล้ายกับวิหาร ข้อแตกต่างระหว่างอุโบสถและวิหารคือ “ใบเสมา” นิยมทำเป็นแท่งหินปักอยู่ที่พื้นรอบอุโบสถในทิศทั้งแปด เพื่อแสดงถึงขอบเขตของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ อุโบสถมักมีขนาดเล็กกว่าวิหารบางแห่งมีการสร้างกำแพงเตี้ย ๆ ล้อมรอบอุโบสถที่เรียกว่า “กำแพงแก้ว” เพื่อแบ่งแยกกันเขต ไม่นิยมให้สตรีเข้าไปในเขตสีมา ล้านนามีแนวคิดการใช้อุโบสถร่วมกันเป็นที่มาของการตั้ง “หัวหมวดอุโบสถ” หนึ่งหมวดอุโบสถที่มาประกอบอุโบสถสังฆกรรมจะมี “หัววัด” ต่าง ๆ หลายวัดมาร่วมประกอบสังฆกรรมร่วมกัน

ผังในวัดหลวงในล้านนา

ผังในวัดหลวงในล้านนาในเขตพุทธาวาสจะมีอาคารหลักในแนวแกนประธานคือ ทิศตะวันออก - ทิศตะวันตกประกอบด้วยพระเจดีย์เป็นศูนย์กลางของวัด มีพระวิหารหลวงอยู่ด้านหน้า ส่วนแนวแกนรอง ทิศเหนือใต้ จะมีวิหารทิศซึ่งเป็นอาคารบริวารอยู่ทางซ้ายและขวาขององค์พระเจดีย์ โดยจะหันทางเข้าของวิหารทิศและพระประธานหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกเสมอ และมีองค์ประกอบอื่นๆ ปูชนียสถานในเขตพุทธาวาส อาทิเช่น หอพระพุทธรูป หอพระแก้ว หอไตร หอธรรม แวดล้อมอยู่ในที่ว่างในเขตพุทธาวาส โดยไม่ระบุดำเนินตัวชัดเจน จะต้องอยู่ทิศทางใด รอบเขตพุทธาวาสมักล้อมเขตกำแพงชัดเจน มีศาลาบาตรล้อมรอบ โดยเข้าใจว่าแต่เดิมวิหารหลวงและวิหารทิศ มักเป็นวิหารปύวไม่มีฝาผนัง เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมมีสาธุชนมากมายก็สามารถไปนั่งที่ศาลาบาตรฟังธรรม โดยยังสามารถมองเห็นภาพพิธีกรรมที่เกิดขึ้นมีความรับรู้ร่วมกัน สร้างบรรยากาศการมีส่วนร่วมในงานบุญนั้นๆ ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนคือวัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง ภายใน

เขตพุทธาวาสประกอบด้วยพระวิหารและพระธาตุเจดีย์ที่มีการวางแผนผังให้พระธาตุ อยู่ในตำแหน่งศูนย์กลางของเขตพุทธาวาส ด้านหน้าของพระธาตุคือทิศตะวันออกจะเป็นที่ตั้งของพระวิหารหลวงที่เป็นประธาน และอีกสามทิศจะเป็นที่ตั้งของวิหารขนาดเล็กรายล้อมพระธาตุ หากนำมาเปรียบเทียบกับแผนผังของจักรวาล จะเห็นได้ว่าพระเจดีย์เปรียบ ดังเขาพระสุเมรุ แกนกลางของจักรวาล วิหารทั้งสี่ทิศเปรียบดังทวีปทั้งสี่ที่ตั้งอยู่สี่ทิศของเขาพระสุเมรุ บริเวณพื้นภายในมีการทำลานทรายรอบทั้งหมด เพื่อแสดงความหมายของการเป็นมหานทีสี่พันตรที ล้อมรอบทวีปต่าง ๆ มีประตู โขง” เพื่อแสดงจุดเชื่อมต่อระหว่างแดนมนุษย์และแดนพุทธภูมิ อย่างไรก็ตามการเปรียบเทียบนี้เป็นเพียงสมมุติฐานหนึ่งที่นิยมใช้คติจักรวาลจะมีความเกี่ยวพันกับความคิดการออกแบบ

ภาพที่ 3 ผังวัดพระธาตุลำปางหลวง
ที่มา กรมศิลปากร 2525

วัดในลำนานามักมีขนาดไม่ใหญ่นักแต่แสดงความหมาย คติ สะท้อนถึงการจำลองจักรวาลอันศักดิ์สิทธิ์ วัดลำนานาให้ความสำคัญกับวิหารเห็นได้จากวัดขนาดเล็กจะมีเพียง

วิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเปรียบประดุจศูนย์กลางจักรวาล หากมีเจดีย์ วิหารและเจดีย์ มักจะตั้งอยู่ในแนวแกนเดียวกัน โดยมีวิหารตั้งอยู่ด้านหน้า มีการกั้นอาณาเขตวัดด้วยกำแพง วัด มีการสร้างศาลาบาตร 2-3 ด้าน ภายในเขตวัดจะมีลานทรายโดยรอบ จากรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์นี้แสดงถึงการมีแนวคิดเบื้องหลังในการวางแผนผัง เมื่อพิจารณาเหตุผลแวดล้อม และองค์ประกอบสถาปัตยกรรมทั้งหมด จึงมีสมมุติฐานว่ามีการกำหนดนัยยะของผังบริเวณ และการจัดกลุ่มอาคารทั้งหมด มุ่งหมายให้ทำหน้าที่ร่วมกัน แทนค่าความเป็นสถานสมมุติแห่ง พุทธภูมิ มีข้อสังเกตว่าแนวแกนวิหารบริวารในผังวัดหลวงของล้านนามีความแตกต่างจากผัง วัดหลวงของกลุ่มน้ำเจ้าพระยา ในยุคสมัยที่ใกล้เคียงกันในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 อาทิเช่น วัด พระศรีรัตนมหาธาตุ เขลียง จังหวัดสุโขทัย วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก ว่าวิหาร ทิศของวัดเหล่านั้น แม้จะมีอยู่ทั้ง 4 ทิศก็ตาม แต่หันหน้าออกไปตามแนวแกนทิศนั้นๆ พระ ประธานวิหารไม่ได้หันพระพักตร์ไปในทิศตะวันออกเสมอไป ต่างจากวิหารทิศ วิหารบริวาร ในล้านนาอย่างวิหารพระพุทธ วิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง

การวางผังวัดหลวงกรณีของราชกู่กาจักร วัดเจดีย์หลวง วรวิหาร

มีประเด็นน่าสนใจในคติการวางผังวัดหลวงที่มีสังฆารามบริวารอย่างในกรณีของรา ชกู่กาจักร โชติการาม พระอารามที่มีเขตพุทธาวาสคือพระวิหารหลวงและพระธาตุเจดีย์หลวง รายล้อมด้วยสังฆารามบริวารทั้งสิ้น คือ พันเตา สบข่มั้น สบฝาง และหอธรรม จากตำนานพื้น เมืองเชียงใหม่ว่าบรรยายภาพฐานรากของพระมหาธาตุนี้ ยังคงมีนัยยะแฝงที่น่าสนใจคือ การ สร้างจำลองโพธิมณฑลศูนย์กลางจักรวาลสายคือทวีปนั้นเอง ต่อมาเมื่อพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนโท) ขึ้นมาเผยแพร่พระศาสนาที่นครเชียงใหม่ นำภิกษุสามเณรหมู่ใหญ่จากวัด บรมนิวาสขึ้นมาประกาศพระศาสนานิกายธรรมยุติที่นครเชียงใหม่ในปี พ.ศ.2471 นั้น ก็ไปจำ พรรษากันที่วัดเจดีย์หลวงและวัดหอธรรม แล้วได้รวมวัดบริวารโดยรอบวัดเจดีย์หลวงคือ วัดสุ ข่มั้นและวัดสบฝางซึ่งเวลานั้นเป็นวัดร้างเข้ากับวัดเจดีย์หลวง คงเหลือแต่วัดพันเตาคงเป็นวัด สังกัดมหานิกายมาถึงปัจจุบัน วัดเจดีย์หลวงคติการมีคณะย่อย 4 คณะ เพื่อดูแลคณะหลวง เขตพุทธาวาส มักพบในคตินิกายลังกาวงศ์ อาจมีนัยยะเปรียบได้กับทวีปทั้งสี่ รอบเขาพระสุเมรุ อันเป็นศูนย์กลางจักรวาลก็เป็นได้ ในทางประวัติศาสตร์ศิลปกรรมจึงเกิดคำถามว่า พระธาตุ เจดีย์ในพุทธศาสนา มักถูกเปรียบเทียบความหมายในเชิงสัญลักษณ์กับเขาพระสุเมรุเท่านั้นจะ เป็นความหมายเดียวที่ถูกต้องจริงหรือ อาจมีนัยยะกลายไปถึงพระจุฬามณีบนดาวดึงส์ และ

โพธิบัลลังก์สายคือทวีปซึ่งทั้งสามล้วนอยู่แนวแกนเดียวกัน คือความเป็นศูนย์กลางจักรวาล (พระพงษ์ระวี โหลิมชยโชติกุล, 2563: 185)

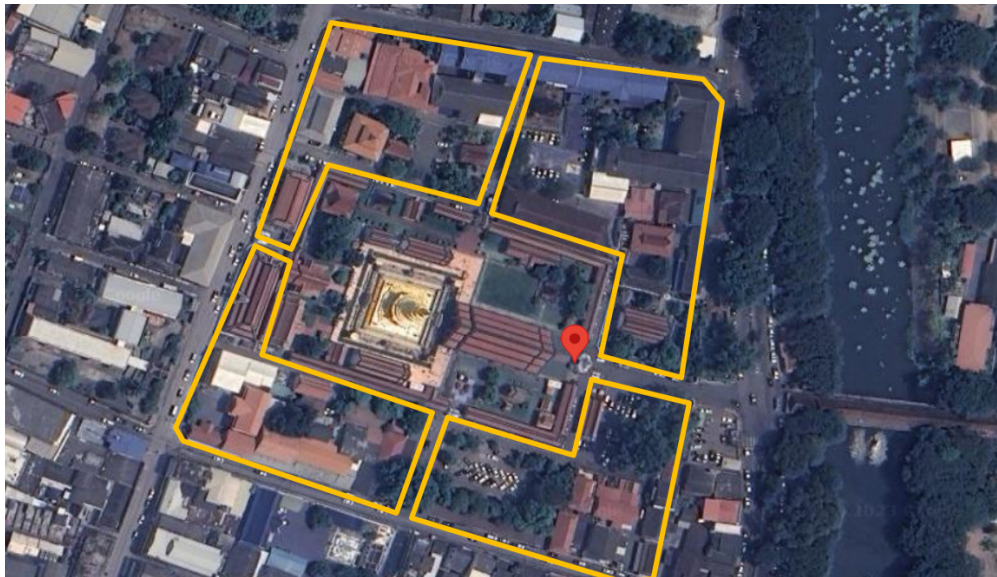
ภาพที่ 4 ผังวัดเจดีย์หลวงและบริวาร พ.ศ. 2436

ที่มา : หจข. ลงสีโดยเพจ cm craft ปรับปรุงโดยผู้เขียน (2566)

การวางผังวัดหลวงกรณีของวัดธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร เป็นปูชนียสถานสำคัญในภาคเหนือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่คู่เมืองลำพูนมาอย่างยาวนานตั้งอดีตนับเวลามากกว่าพันปี ตั้งอยู่ใจกลางเมืองลำพูนตั้งอยู่ใจกลางเมืองลำพูนมีถนนล้อมรอบสี่ด้าน ห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ 150 เมตร มีถนนล้อมรอบสี่ด้าน คือ ถนนอัฐราฐทางทิศเหนือ ถนนชัยมงคลทางทิศใต้ ถนนรอบเมืองทาง ทิศตะวันออก นอกจากนั้นยังเป็นองค์พระธาตุประจำปีเกิดของคนเกิดปี ระกา พระบรมธาตุหริภุญชัย ภายในบรรจุพระเกศบรมธาตุบรรจุในโกศทองคำ ประดิษฐานในพระเจดีย์ ประกอบด้วยฐานปัทม ฐานบัวลูกแก้ว ย่อเก็จ ต่อจากฐานบัวลูกแก้วเป็นฐานเชิงกลมสามชั้น ตั้งรับองค์ระฆังกลม บัลลังก์ยอดเหลี่ยม สูง 25 วา 2 ศอก ฐานกว้าง 12 วา 2 ศอก 1 คืบ มีสถิตินิพพาน (รั้วเหล็กและทองเหลือง) 2 ชั้น สำเภาทอง ประดิษฐานอยู่ประจำรั้วชั้นนอกทั้งทิศเหนือ และทิศใต้ มีซุ้มกุ่มกุ่ม และฉัตรประจำสี่มุม และหอคอยประจำทุกด้านรวม 4

หอ บรรจุพระพุทธรูป นั่งทุกหอ นอกจากนี้ยังมีโคมประทีป และแท่นบูชาก่อประจำไว้เพื่อเป็นที่สักการะบูชาของพุทธศาสนิกชนทั่วไป

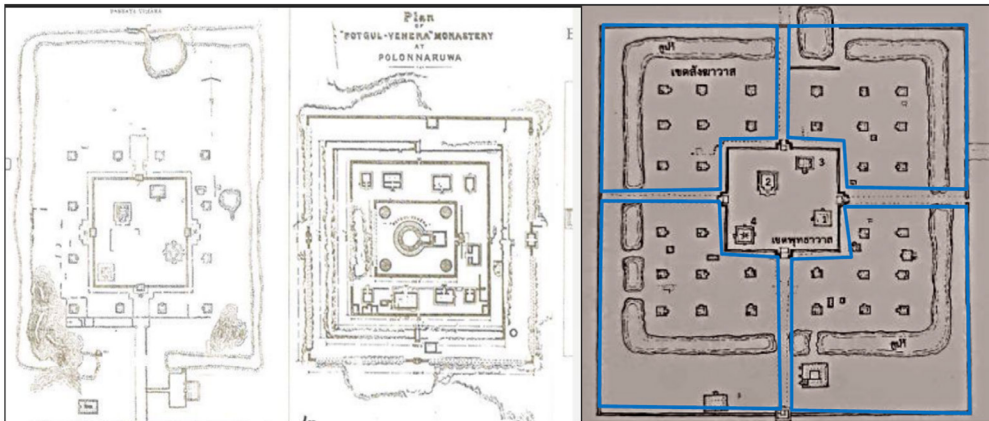

ภาพที่ 5 ผังวัดพระธาตุหริภุญชัยและบวร
ที่มา : google earth ปรับปรุงโดยผู้วิจัย (2566)

วัดพระธาตุหริภุญชัย แบ่งออกเป็น 2 เขต โดยมีศาลาบาตรกันไว้ภายในประกอบด้วยพระธาตุหริภุญชัยและพระวิหารต่าง ๆ เรียกว่า เขตพุทธาวาส ภายนอกเป็นกุฏิที่พักอาศัยของพระสงฆ์สามเณรเรียกว่าเขตสังฆาวาสแบ่งการปกครองออกเป็น 4 คณะ ประจำอยู่ 4 ทิศของบริเวณวัด คือ ทิศอีสาน(ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ) เรียกว่าคณะเชียงยัน (เดิมเรียกว่าวัดเชียงยัน) ทิศอาคเนย์ เรียกว่าคณะหลวง คณะนี้มีวิหารพระนอนซึ่งดงามตั้งอยู่ประจำเป็นสถานที่สำคัญสำหรับเจ้านายพื้นเมืองอุปสมบทประจำอยู่คณะนี้ คณะนี้มีหน้าที่จัดตั้งธรรมฟังเทศน์ ในเบื้องต้นนี้ ทิศเหนือเรียกว่าคณะสะดือเมืองโดยถือกันว่าสถานที่นี้เป็นใจกลางเมืองลำพูน คณะนี้มาหน้าที่จัดการก่อพระเจดีย์ทรายในประเพณีสงกรานต์ ทิศพายัพเรียกว่าคณะอัฐฐารส มีวิหารเป็นแบบมณฑปภายในประดิษฐานพระพุทธรูปนั่ง ก่อด้วยอิฐปูนปางมารวิชัยสูง 18 ศอก คณะนี้มีหน้าที่จัดสลากภัตต์ ในวัน 12 เป็ง ทุกปี

ในกรณีพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ที่มีวัดประจำของตำแหน่งพระครู 4 คณะ ครูกาแก้ว รักษาทิศบูรพา พระครูการาม รักษาทิศทักษิณ พระครูกาชาด (ชาติ) รักษาทิศประจิม พระครูกาเดิม รักษาทิศอุดร พระครูกาแก้ว บางครั้งปฏิบัติหน้าที่เจ้าคณะเมือง ในตำแหน่งสังฆราชา ตามแบบคณะสงฆ์ลัทธิลังกาวงศ์ ทำหน้าที่รักษาพระบรมธาตุทั้งสี่ทิศพระคำว่า “กา” ที่มาเป็นชื่อสมณศักดิ์ในวรรณกรรมพื้นเมืองชื่อ นิพพานโสทร ระบุความเป็นมาของการรักษาพระบรมธาตุ ความว่าเมื่อพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐาน ณ หาดทรายแก้ว มีกา 4 ผูก สีขาวผูกหนึ่ง สีเหลืองผูกหนึ่ง สีแดงผูกหนึ่ง และสีดำผูกหนึ่ง เฝ้ารักษาอยู่ทั้งสี่ทิศจนเมื่อพระยาศรีธรรมมาโคกราช สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุแล้ว จึงเอานามกาทั้ง 4 ผูกมาตั้งเป็นชื่อสมณศักดิ์ สมเด็จพระญาณสังวรญาณราชานุภาพ ทรงอ้างหลักฐานว่าราชทินนามของพระครูกาแก้วเมืองไชยา มีว่า พระครูรัตนมนุสิริสังฆราชาลังกาแก้วทรงแนพระทัยคำว่า ลังกาแก้ว มาจากคำเต็ม ลังกาป่าแก้ว ซึ่งได้แก่พระสงฆ์ลัทธิลังกาวงศ์คณะป่าแก้ว ที่อุปสมบทมาจากพระวันรัตมหาเถระแห่งลังกา ลังการาม น่าจะมาจากพระสงฆ์ที่ไปบวชแปลงมาจากเมืองรามัญ ลังกาชาติ น่าจะมาจากพระลังกาแท้โดยชาติกำเนิด และลังกาเดิม น่าจะเป็นพระสงฆ์ลังกาวงศ์พวกแรกที่ไปบวชแปลงจากลังกามาอยู่ที่นครศรีธรรมราชปกติ คำ 2 พยางค์ ขวานนครศรีธรรมราชมักพูดทั้งพยางค์หน้าเช่นเดียวกับคำลังกาเหลือเพียงคำว่า กา คำเดียว หากแต่ดินนครศรีธรรมราชนี้ แต่ละคณะก็มีได้มีเพียงวัดเดียว แต่กินบริเวณหลายหัววัดในคณะกาเดียวกัน

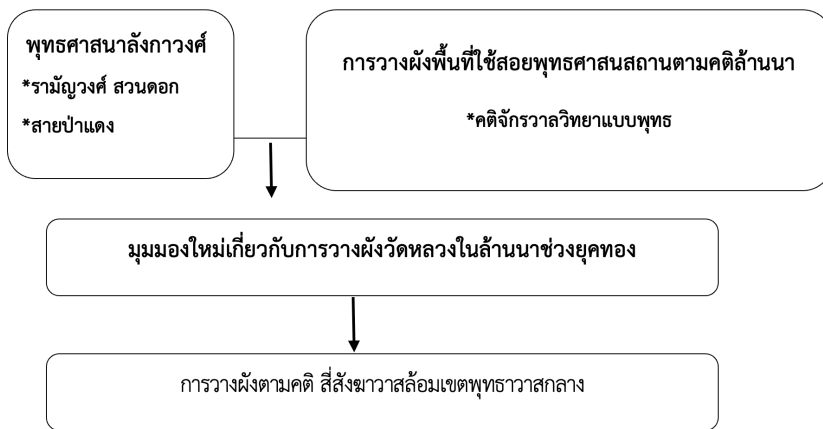
คติสี่สังฆาวาสดูแลเขตพุทธาวาสกลางอันปรากฏตามสถานที่ดังกล่าวมานี้ ขวนให้คิดว่าอาจมีนัยยะพ้องต้องกันตามความนิยมในลัทธิลังกาวงศ์ โดยการจัดระบบวัดในสายลังกาวงศ์นิยมมีสี่สังฆาวาสดูแลเขตพุทธาวาสกลางแบบวัดเจติยหลวง วัดพระธาตุหริภุญชัย และวัดหลวงหลายแห่งในล้านนา สอดคล้องกับแบบแผนวัด(บริเวณ)ในศรีลังกาแบบปัทมวิหาร กล่าวคือพื้นที่ส่วนกลางในเขตพุทธาวาสจะมีกำแพงแก้วล้อมรอบชัดเจน ในพื้นที่นั้นมักมีพระเจดีย์เป็นศูนย์กลาง มีอุโบสถ สถูป ปฎิมาพระ และไพธมณฑล เป็นพื้นที่สักการะสถานเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มีโข่ที่อยู่อาศัยของภิกษุ สามเณร หรืออารามมิกชน ถัดจากเขตพุทธาวาสจะเป็นเขตสังฆาวาสซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของภิกษุสามเณร หรืออารามมิกชน มีกุฏิ เวกุฎีศาลาหอนัน ศาลาการเปรียญ ชันดาพระ สระน้ำสำหรับอุปโภค บริโภค และอาคารอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงสมณะวิสัย (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. 2556; 94-103)

ภาพที่ 6 – 8 แบบแผนวัดในศรีลังกาแบบปัพพตวิหารที่ต่างๆ ผังท้ายสุดเป็นวัดบุลิยานกุลัม
สมัยอนูราชปุระ
ที่มา : โซติมา จตุรวงศ์ (2563)

องค์ความรู้จากการศึกษา

การสร้างวัดหลวงในล้านนามีคติเกี่ยวเนื่องกับนิกายลังกาวงศ์ มักมีการประดิษฐานพระบรมธาตุ พิชะ ไผ่ศรีมหาโพธิ์ และพุทธปฏิมาศักดิ์สิทธิ์ ที่อัญเชิญมาแต่ลังกา ทวีป การออกแบบพื้นที่ จึงมีระบบคิด วินัย และ ข้อปลีกย่อยแตกต่างจากวัดในนิกายเดิม คติสี่สังฆาวาสเพื่อดูแลเขตพุทธาวาสกลางอาณาจักรมีนยะสี่ทวีป คืออุตรกुरुทวีป อมรโคยานทวีป ชัมภูทวีป และบุรพพิททวีปที่ล้อมรอบศูนย์กลางจักรวาล คติอันปรากฏตามสถานที่ดังกล่าวมานี้ ชวนให้คิดว่าอาณาจักรมีนยะพึ่งต้องกันตามความนิยมในลัทธิลังกาวงศ์ ตลอดจนคติความเชื่อเรื่องความสัมพันธ์ ระหว่างโลกและจักรวาลหรือที่เรียกว่า จักรวาลวิทยาซึ่งเป็นความเชื่อและโลกทัศน์ มาผสมผสานคติสี่สังฆาวาส จนก่อเกิดงาน ศิลปกรรมอันเนื่องในศาสนาประเภทต่างๆอีกด้วย

ภาพ 9 องค์ความรู้จากการศึกษา

สรุป

รัฐตอนในอย่างล้านนามีความสัมพันธ์กับอินเดียและลังกาทวีป ในด้านพุทธศาสนา และการค้ากันอย่างยาวนาน พุทธศาสนาจากลังกาได้เป็นแกนความเชื่อหลักของนครรัฐ ผู้คนในยุคสมัยนั้นมองว่าลังกาเป็นศูนย์กลางความรุ่งเรืองของพุทธศาสนา ก่อให้เกิดความ นิยมการเดินทางไปสืบทอดศาสนายังดินแดนลังกา ล้านนาเป็นอาณาจักรที่พุทธศาสนาลังกา วงศ์เจริญรุ่งเรือง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าในอาณาจักรอื่น ดังเห็นได้จากศาสนธรรม ศาสนวัตถุที่หลง เหลือหลักฐานมาจนถึงปัจจุบัน อาทิเช่นคัมภีร์ลังกาวังสปรกณ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศิลปกรรม ล้านนาและคัมภีร์ล้านนาวังสปรกณ์ที่กล่าวถึงพุทธศิลปกรรมลังกาวงศ์ รูปแบบพุทธศิลปกรรม ล้านนาด้านต่างๆที่ได้รับอิทธิพลคติอย่างลังกาวงศ์ การสร้างวัดหลวงในล้านนากายลังกาวงศ์ มักมีการประดิษฐานพระบรมธาตุ พิษะไม้ศรีมหาโพธิ์ และพุทธปฏิมาศักดิ์สิทธิ์ ที่อัญเชิญมาแต่ ลังกาทวีป การออกแบบพื้นที่ จึงมีระบบคิด วินัย และข้อปลีกย่อยแตกต่างจากวัดในกายเดิม คติสี่สังฆวาสดูแลเขตพุทธาวาสกลางอันปรากฏตามสถานที่ดังกล่าวมานี้ ชวนให้คิดว่าอาจ มีนัยยะพ้องต้องกันตามความนิยมในลัทธิลังกาวงศ์ ทำให้งานสถาปัตยกรรมเหล่านี้มีความ เฉพาะตัวขึ้นมากเหล่านี้ ล้วนแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงไปสู่แนวคิดและการปฏิบัติที่

เป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนา นั่นคือ นิพพาน นอกจากนี้ยังพบว่ามีความเชื่อและแนวคิดด้านวัฒนธรรมอื่น ๆ ผสมผสานเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในพื้นที่วัฒนธรรมล้านนาด้วย เช่น ความเชื่อเรื่องผีและเรื่องเหนือธรรมชาติ (animism) ตลอดจนคติความเชื่อเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโลกและจักรวาลหรือที่เรียกว่า จักรวาลวิทยาซึ่งเป็นความเชื่อและโลกทัศน์ มาผสมผสานจนก่อให้เกิดงานศิลปกรรมอันเนื่องในศาสนาประเภทต่างๆ

คติสี่สังฆาวาสดูแลเขตพุทธาวาสกลางอันปรากฏตามสถานที่ดังกล่าวมานี้ ชวนให้คิดว่าอาจมีนัยยะพ้องต้องกันตามความนิยมในลัทธิลังกาวงศ์ โดยการจัดระบบวัดในสายลังกาวงศ์นิยมมีสี่สังฆาวาสดูแลเขตพุทธาวาสกลางแบบวัดเจดีย์หลวง วัดพระธาตุหริภุญชัย และวัดหลวงหลายแห่งในล้านนานี้ สอดคล้องกับแบบแผนวัด(บริเวณะ)ในศรีลังกาแบบปัพพตวิหาร กล่าวคือพื้นที่ส่วนกลางในเขตพุทธาวาสจะมีกำแพงแก้วล้อมรอบชัดเจน อาจมีนัยะสี่ทิวป์ คืออุตรกรูทิวป์ อมรโคยานทิวป์ ชัมภูทิวป์ และบุรพวิททิวป์ที่ล้อมรอบศูนย์กลางจักรวาลคติอันปรากฏตามสถานที่ดังกล่าว มานี้ ชวนให้คิดว่าอาจมีนัยยะพ้องต้องกันตามความนิยมในลัทธิลังกาวงศ์ ตลอดจนคติความเชื่อเรื่องความสัมพันธ์ ระหว่างโลกและจักรวาลหรือที่เรียกว่า จักรวาลวิทยาซึ่งเป็นความเชื่อและโลกทัศน์ มาผสมผสานคติสี่สังฆาวาส จนก่อให้เกิดงาน ศิลปกรรมอันเนื่องในศาสนาประเภทต่างๆอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

1) ในการศึกษาเพิ่มเติม อาจพบอิทธิพลคติการสร้างศาสนสถานในลังกา ที่ตรงพ้องกับล้านนาอีก ในส่วนของข้อปลีกย่อยต่างๆ

2) บทความวิชาการนี้ เป็นการเสนอแนะเบื้องต้น โดยการเปรียบเทียบรูปแบบ ไม่ได้เป็นข้อสรุปที่ตายตัว ในการศึกษาเพิ่มเติม อาจพบแหล่งที่มาอิทธิพลอื่นก็เป็นได้

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2530). **ชินมหานิทาน**. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร
- คณะอนุกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. (2538). **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ 700 ปี**. เชียงใหม่: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่
- โชติมา จตุรงค์. (2563). **วิหารพระพุทธรูป สถาปัตยกรรมเปรียบเทียบระหว่าง ไทย เมียนมาและศรีลังกา**. กรุงเทพมหานคร: อี.ที.
- ผาสุก อินทราวุธ และคณะ. (2536). **อารยธรรมโบราณในจังหวัดลำพูน. รายงานการวิจัย**. คณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประเสริฐ ณ นคร และปวงคำ ต้อยเขียว. (2562). **ตำนานมูลศาสนาเชียงใหม่ เชียงตุง**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.
- ประพัฒน์ ตรีนรงค์. (2500). **ความเป็นมาพระพุทธศาสนาในไทย**. พระนคร: คลังวิทยา
- พระพุทธญาณ พระพุทธพุกาม. (2553). **มูลศาสนา ลำนวนลำนนา**. บำเพ็ญ ระวิน แปล. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พระพงษ์ระวี ไหลมขยโชติกุล. (2563). **การสถาปนาเจดีย์ในลำนนาภายใต้คติมหาโพธิมณฑล**. ศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาลำนนาศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ. (2553). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: เอกพิพิมพ์.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2556). **พุทธศิลป์ลังกา**. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์ มติชน.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2563). **พุทธศิลป์ไทย สายสัมพันธ์กับศรีลังกา**. กรุงเทพมหานคร ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. (2551). **วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก ลำปาง**. ลำปาง: เทศบาลนครลำปาง.
- วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. (2565). **ศาสตร์ ศิลป์ จิตวิญญาณ วิหารลำนนา**. นพบุรี: เมืองโบราณ
- สันติ เล็กสุขุม. (2549). **ศิลปะภาคเหนือ : หริภุญชัย-ลำนนา**. กรุงเทพมหานคร. เมืองโบราณ